

**Liability resulting from the insurer's negligence
and fault in issuing insurance policy in the Compulsory
Insurance Law approved in 2016**

Hamid Afkar*, Reza Maboudi Neishabouri**

Abstract

The realm of insurance is intricately intertwined with the protection of societal interests, particularly evident in the context of traffic accidents. Recognizing the significance of this intersection, legislators have transformed insurance contracts from mere agreements into legal-contractual frameworks. The Compulsory Insurance Law of 2016 introduced numerous provisions and judgments that defy easy justification solely based on the principles of free will. Among these provisions is Article 19, which stipulates that "Any negligence or fault of the insurer or their representative in issuing the insurance policy does not remove the liability of the insurer." This article explores the unique civil responsibility imposed upon insurers when they fail to issue a valid insurance policy, transcending conventional contractual boundaries. Beyond its apparent simplicity, this research delves into the foundational aspects of insurer liability arising from negligence or fault in issuing insurance policies and assesses the extent of such liability when breaches occur.

How to Cite: Afkar, H., Maboudi Neishabouri, R. (2024). Liability resulting from the insurer's negligence and fault in issuing insurance policy in the Compulsory Insurance Law approved in 2016, *Journal of Legal Studies*, 15(4), 169-198.

* Ph.D. in private law. Ferdowsi university of Mashhad. Mashhad. Iran.
Email: hamidafkar@mail.um.ac.ir

** Assistant Prof. in Department of private law. faculty of Law and Political Science. Ferdowsi university of Mashhad. Mashhad. Iran. (Corresponding Author) Email: Maboudi@um.ac.ir

A review of existing literature reveals that Article 19 of the Compulsory Insurance Law (2016) has not received significant attention in legal debates. Researchers have not provided a clear definition of the implications of insurer errors in policy issuance or the underlying basis and scope of insurer responsibility. This lack of comprehensive analysis is partly attributed to the article's apparent straightforwardness, which conceals the complexity of the assumptions it entails. Consequently, this study addresses these gaps by examining various assumptions surrounding insurer behavior.

This research aims to answer critical questions concerning insurer liability in cases of non-issuance of insurance policies, including whether punitive measures can be imposed on negligent insurers in addition to compensation. It also delves into the choice between pursuing compensation for insured losses under legal or contractual obligations of the insurer.

Preliminary findings suggest that insurer responsibility, in cases of non-issuance or violations in policy issuance, extends beyond mere compensation and may include punitive measures against the insurer found at fault. Moreover, the compensation for damages resulting from negligence or fault in issuing insurance policies can be argued within both contractual and legal frameworks, depending on the specific circumstances.

This study primarily aims to identify the behaviors leading to insurer liability as outlined in Article 19 of the Compulsory Insurance Law (2016) and analyze the rationale behind this liability in accordance with the legislative intent. It further evaluates the nature and extent of responsibility envisaged by the legislator, drawing insights from Article 19.

The research findings underscore that Article 19 of the Compulsory Insurance Law (2016) represents a novel approach aimed at safeguarding policyholders acting in good faith. This provision not only obligates insurers to provide the requested insurance coverage but also distinguishes between third-party and driver insurance policies in assigning liability to erring insurers. Importantly, the scope of default liability under this article extends beyond mere compensation to encompass disciplinary consequences for insurers.

While the phrase "does not remove the liability of the insurer" may appear simplistic, the study reveals the nuanced nature of insurer liability. In instances where an oral agreement between the insurer and the insured remains confined to preliminary negotiations without forming a binding contract, the insurer's civil liability is restricted to damages incurred during these negotiations. Conversely, when a contract is established with flawed elements, legal obligations can be imposed on the insurer, with legal remedies available to address any shortcomings in the agreement. Negligence in incorporating the legal privileges of the insured and injured parties within the insurance policy can trigger legislative consequences,

filling voids in contractual conditions with the insurer's responsibility to compensate injured parties according to the minimum requirements of the compulsory insurance law.

Keywords: insurance policy, negligence, fault, insurer liability, nullity of insurance policy.

Article Type: Research Article.

مسئولیت ناشی از قصور و تقصیر بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵

حمید افکار*، رضا معبودی نیشابوری**

چکیده

بقای مسئولیت بیمه‌گر در فرض تخلف در صدور بیمه‌نامه یکی از احکام جدید در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ است که علی‌رغم بیان یک قاعده عمومی، به نتیجه‌ای خلاف قاعده نیز در برخی صور می‌توان دست یافت. حمایت از زیان‌دیده و ایجاد رویه واحد قضایی ایجاب می‌کند تا قلمروی مسئولیت بیمه‌گر در فروض مختلف تخلف ارزیابی و مسئولیت وی تحلیل شود. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که تقصیر بیمه‌گر در صدور اصل یا شرایط بیمه‌نامه تا چه اندازه مسئولیت مدنی و انتظامی وی را به دنبال دارد؟ نگارندگان پس از بررسی جهات قانونی و با در نظر گرفتن روح حاکم بر قانون بیمه اجباری به این نتیجه رسیدند که مبنای مسئولیت در فرض فقدان قرارداد بیمه مستلزم تبعیت از قواعد عمومی مسئولیت مدنی است. شناسایی مسئولیت قراردادی بیمه‌گر متخلف در فرض بطلان عقد بیمه نیز بر مبنای نهاد عدم قابلیت استناد بطلان که به حکم قانون مقرر شده، مناسب‌تر است و حمایت بهتری از بیمه‌گذاری که به ظاهر عقد بیمه اعتماد کرده را به دنبال دارد. تخلف بیمه‌گر از درج امتیازهای خاص قانونی بیمه‌گذار یا زیان‌دیده نیز باعث می‌شود تا توافق در این راه باطل و مطابق اراده قانون‌گذار، چنین امتیازهایی بر عقد طرفین تحمیل شود. **واژگان کلیدی:** بیمه‌نامه، تقصیر، قصور، مسئولیت بیمه‌گر، بطلان بیمه‌نامه.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی. **نوع مقاله:** مقاله پژوهشی.

* دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

Email: hamidafkar@mail.um.ac.ir

** استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

Email: Maboudi@um.ac.ir

(نویسنده مسئول)

مطالعات حقوقی، ۱۴۰۲، دوره پانزدهم، شماره چهارم، صص ۱۶۹-۱۹۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۵

ناشر: دانشگاه شیراز

سرآغاز

نظام قراردادی در گذر زمان، همواره ابتدای بر بنیان اراده را حفظ کرده است، لیکن دخالت حاکمیت در بسیاری از حوزه‌ها، قدرت نیروی اراده را محدود کرده است. یکی از حوزه‌های به شدت تأثیرپذیر از مصالح عمومی جامعه، حقوق بیمه است که در گذر زمان نه تنها ماهیت آن متناسب با تحولات اجتماعی دگرگون شده، بلکه آثار و احکام مترتب بر آن نیز دستاویز خواسته‌های حاکمیتی برای پاسخ‌دهی به نیازهای عمومی شده است. مهم‌ترین عرصه تجلی مصالح اجتماعی در حوزه بیمه، قلمروی حوادث ترافیک است که مقنن را بر آن داشته تا عقد بیمه را از چارچوب قراردادی صرف به قالبی قانونی - قراردادی بدل کند. آثار و احکام متعددی در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ گنجانده شده که توجیه آن‌ها بر اساس اراده آزاد دشوار است و علت مسئولیت بیمه‌گر را باید در چارچوبی قانونی جست. یکی از این مصادیق، تکلیف بیمه‌گر به انعقاد قرارداد بیمه و مسامحه در پذیرش رابطه حقوقی بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار است. ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ بیان می‌کند: «هرگونه قصور یا تقصیر بیمه‌گر یا نماینده وی در صدور بیمه‌نامه موضوع این قانون رافع مسئولیت بیمه‌گر نیست.» درست است که هر شخصی سبب ورود خسارت به دیگری شود، موظف به جبران است؛ لیکن فرض مسئولیت بیمه‌گر در برخی صور عدم صدور بیمه‌نامه معتبر، بیان‌کننده نوع خاصی از مسئولیت مدنی است که مرزهای قراردادی را جا به جا می‌کند. به همین جهت، در عین سادگی حکم مزبور، باید مبنای مسئولیت ناشی از قصور و تقصیر بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه واکاوی و میزان مسئولیت بیمه‌گر در صورت تخلف ارزیابی شود.

گذری بر پیشینه پژوهشی تحقیق حاضر نشان می‌دهد که ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ جایگاه ویژه‌ای در مباحث حقوقی نداشته و پژوهشگران نیز در کتب و مقالات خود به روشنی تأثیر خطای بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه را مشخص نکرده و مبانی و قلمروی مسئولیت بیمه‌گر را به‌طور خاص بررسی نکرده‌اند. یکی از علل این امر را می‌توان سهل و ممتنع بودن ماده ۱۹ دانست که سادگی متن آن تصور وجود

فروض مختلف را از ذهن دور می‌کند، لیکن تدقیق در آن متضمن استنباط انواع مختلفی از مسئولیت است که قراردادی یا مدنی بودن ماهیت آن حسب مورد متفاوت خواهد بود. به این سبب، مباحث پژوهش حاضر که متضمن بررسی فروض مختلف از رفتار بیمه‌گر است، تازگی دارد.

پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به این پرسش است که در فرض عدم صدور بیمه‌نامه، مسئولیت بیمه‌گر محدود به جبران خسارت می‌شود و یا اعمال تنبیه سازمانی بیمه‌گر مقصر نیز میسر است؟ همچنین جبران خسارت‌های بیمه‌گذار را باید در کدام یک از تعهدات قانونی و یا قراردادی بیمه‌گر جست؟ در مقام پاسخ‌گویی به سؤال تحقیق منظور و به‌منظور دستیابی به نتیجه مطلوب، ابتدا رفتار موجب مسئولیت بیمه‌گر که در ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری ۱۳۹۵ بیان شده، بررسی می‌شود و همچنین مبنای شناسایی مسئولیت با توجه به رویکرد قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ تحلیل می‌شود. در ادامه نیز مسئولیت بیمه‌گر در رابطه با قراردادهای موضوع قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ امکان‌سنجی شده و در نهایت نوع و میزان مسئولیت موردنظر مقنن که از بطن ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری قابل استنباط است، مشخص خواهد شد.

۱. رفتار مستوجب مسئولیت بیمه‌گر و مبنای آن

تحمیل مسئولیت بر بیمه‌گر در ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری منوط به تحقق رفتاری است که به مناسبت آن بیمه‌نامه‌ای معتبر شکل نگرفته و بیمه‌گذار از فقدان آن یا کسری شرایط بیمه‌نامه متضرر می‌شود. ممکن است تصور شود که ظاهر ماده ۱۹ محدود به موارد صدور بیمه‌نامه به شکل معیوب است و نه عدم صدور آن؛ بنابراین در فرضی که بیمه‌نامه باطل باشد، محلی برای استناد به ماده ۱۹ باقی نمی‌ماند و سخن از مسئولیت بیمه‌گر بیهوده است؛ لیکن در این خصوص باید بین صور مختلف در صدور بیمه‌نامه و عدم آن قائل به تفکیک شد و اصل و میزان مسئولیت بیمه‌گر را در محل مناسب خود بررسی کرد. به این ترتیب، در این بخش رفتار و مبنایی که موجبات مسئولیت بیمه‌گر

را فراهم می‌آورد، ارزیابی می‌شود و سپس حالات مختلف تقصیر و قصور در صدور بیمه‌نامه بررسی و مسئولیت بیمه‌گر حسب مورد استنباط خواهد شد.

۱-۱. مفهوم تقصیر و قصور

یکی از پیچیدگی‌های دانش حقوق، شناخت عبارات حقوقی و تمیز الفاظ مشابه است. واژگان «تقصیر» و «قصور» آن‌چنان در متون حقوقی دوشادوش یکدیگر به کار رفته‌اند که این تقارن، قابلیت تفکیک معنایی آن‌ها را دشوار ساخته است؛ لیکن ورود به ماهیت و مفهوم این دو واژه، استقلال معنایی آن‌ها را رقم می‌زند. تقصیر در لغت به معنای «سستی، خطا کردن و کوتاهی در کار» است (Amid, 2010: 357)، اما قصور در لغت به «کوتاهی و وا گذاشتن کاری از روی عجز و درماندگی» معنا شده است (Amid, 2010: 816) که مبین مفهوم خاص‌تری نسبت به تقصیر است. این عبارات در برخی قوانین نیز مورد تعریف قرار گرفته است. بر اساس ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۶۵، «قصور» نوعی کوتاهی غیرعمدی در اجرای وظایف اداری و «تقصیر»، نقض عمدی قوانین و مقررات اداری تعریف شده است. البته تعریف «تقصیر» به جهت گستردگی معنا و کاربرد بیشتر در حوزه مسئولیت، به مقررات مدنی و جزایی نیز راه پیدا کرده است. در ماده ۹۵۳ قانون مدنی این لفظ متشکل از دو مفهوم «تعدی» و «تفریط» آمده و ماده ۱۴۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز با قید مصادیق آن را چنین تعریف کرده است: «تقصیر اعم از بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی است. مسامحه، غفلت، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی و مانند آن‌ها حسب مورد از مصادیق بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی محسوب می‌شوند». شناسایی دقیق واژه تقصیر در این تعاریف مستلزم آگاهی از مفاهیم ارجاع داده شده است، لیکن آنچه برای تمایز واژه تقصیر از قصور ضرورت دارد، در تعاریف اخیر نهفته نیست.

با توجه به اینکه واژگان «تقصیر» و «قصور» در برخی مواد قانونی، متون فقهی و حقوقی در کنار یکدیگر به کار رفته‌اند، تصور وحدت معنایی از آن‌ها دور از انتظار

نیست؛ لیکن پذیرش انطباق مفهومی این دو واژه دشوار است. مفاهیم قصور و تقصیر در فقه امامیه، در مبحث مربوط به جهل به احکام و موضوعات موردتوجه و تفکیک قرار گرفته است. جاهل مقصر علی‌رغم امکان آگاهی از احکام و موضوعات کوتاهی و سهل‌انگاری می‌کند، درحالی‌که جاهل قاصر به شخصی خطاب شده که امکان دسترسی و آگاهی از حکم و موضوع برای وی دشوار یا غیرممکن است (Bahrami, 2013: 127). به همین جهت، مسئولیت شرعی در اکثر موضوع‌ها از جاهل قاصر برداشته شده، اما بقای مسئولیت جاهل مقصر مورد تأکید است (Bani Fazl, 2001: 165; Seyfi, 1425: 68; Al Razi, 1426: 68).

حقوقدانان نیز در بخش تخلف‌های قاضی و پزشک، تفکیک بین قصور و تقصیر را موردتوجه قرار داده‌اند. برخی حقوقدانان (Katuzian, 2012: 386) معتقدند که: «اشتباه ناظر به موارد قصور دادرس است و تقصیر ناظر به حالتی است که در آن تدلیس، سوءنیت یا عمد وجود داشته باشد» و برخی دیگر (Jafari Langroodi, 2009: 547) نیز قصور را هم‌ردیف معنای لغوی آن دانسته و معتقدند که قصور ترک قانونی الزامی است، بدون اینکه شخص در آن مسامحه‌ای کرده باشد ولی اگر عامد باشد یا تسامح کند، مقصر شناخته می‌شود. بسیاری از حقوقدانان (Safaei and Rahimi, 2014: 163; Lotfi, 2012: 376; Afshar, 2015: 161; Mehr poor, 2015: 369; Rokni Lemuki and Nabipour, 2017: 4; Mohseni, 2016: 201) بر این باورند که تفاوت قصور و تقصیر در عمدی و غیرعمدی بودن اشتباه است و همین تمایز را باید به‌عنوان مبنای تفکیک این دو مفهوم از یکدیگر دانست. از تعاریف ارائه شده می‌توان نتیجه گرفت که بنیاد قصور مبتنی بر سهوی است که امکان پرهیز همیشگی از آن نیست و هر انسانی به جهت حضور در جامعه امکان تجربه آن را دارد، لیکن زیربنای تقصیر علاوه بر عمد، می‌تواند بی‌احتیاطی انسانی بوده که امکان اجتناب از آن به مناسبت موقعیت ممکن است.

۱-۲. تقصیر و قصور در صدور بیمه‌نامه

تحقق عقد بیمه مطمح نظر مقنن در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵، مستلزم رعایت شرایط اساسی قراردادهای و توجه به عناصر الزامی قانون است که عقد بیمه را از قالب یک عقد آزاد خارج کرده و شرایط تحمیلی مقنن را نیز به همراه دارد. توجه به این شرایط الزامی برای بیمه‌گر به یک وظیفه تبدیل شده که بررسی آن‌ها در هنگام صدور بیمه‌نامه علی‌رغم تخلف بیمه‌گذار از آن‌ها، لازم است و نقض وظیفه کنترل نیز مسئولیت‌زا خواهد بود. برای شناسایی این مسئولیت لازم است تا حدود تخلف بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه ارزیابی شود.

با توجه به رویکرد حمایتی و تضمینی مقنن از شخص ثالث در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ و به جهت اینکه در قراردادهای بیمه موضوع این قانون اصل نسبت قراردادی به‌طور مضیق قابل قبول نیست (Khodabakhshi, 2017: 55). برای تبیین مفهوم دقیق تخلف در صدور بیمه‌نامه باید از ظاهر عبارت «تقصیر و قصور در صدور بیمه‌نامه» پا را فراتر نهاد و تخلف موجب بطلان قرارداد یا منجر به عدم درج شرایط قانونی را نیز به دامنه مسئولیت بیمه‌گر افزود؛ به عبارت دیگر، ظهور ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری دلالت بر این دارد که اگر بیمه‌نامه که حسب ماده ۲ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ سند مکتوب حاوی عقد بیمه و شرایط آن تعریف شده است، صادر نشود ولی توافق شفاهی مقدمی بین بیمه‌گذار و بیمه‌گر محقق شده باشد، تخلف از صدور بیمه‌نامه رافع مسئولیت قراردادی بیمه‌گر نخواهد بود. در این صورت چنانچه بدون سند مکتوب مزبور نیز وجود رابطه قراردادی بیمه‌گذار و بیمه‌گر احراز شود، مسئولیت قراردادی بیمه‌گر وجود دارد؛ اما ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری منحصر به این مورد نیست و چنانچه در نتیجه اهمال بیمه‌گر یا نماینده وی نیز یکی از ارکان قرارداد بیمه مخدوش شود و قرارداد به ظاهر معتبر باطل شود نیز باید نظر به مسئولیت بیمه‌گر داشت که در خصوص مبنای آن در ادامه سخن گفته خواهد شد.

علاوه بر این چنانچه در بیمه‌نامه صادره شرایط و الزام‌های قانونی موردنظر مقنن مفقود باشد، وجود آن‌ها بر بیمه‌گر تحمیل می‌شود و استناد به فقدان توافق در رابطه با این شروط نیز قابل قبول نیست، زیرا بیمه‌گر مکلف است در ایفای تعهدات خود مطابق قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ عمل کند و همان‌طور که مطابق ماده ۱۱ قانون، «درج هرگونه شرط در بیمه‌نامه که برای بیمه‌گذار یا زیان‌دیده مزایای کمتر از مزایای مندرج در این قانون مقرر کند، یا درج شرط تعلیق تعهدات بیمه‌گر در قرارداد به هر نحوی، باطل و بلااثر است»، عدم درج امتیازات قانونی بیمه‌گذار در بیمه‌نامه نیز رافع مسئولیت بیمه‌گر نیست؛ به عبارت دیگر، وقتی مقنن توافق صریح طرفین برای کمتر کردن الزام‌های مطمح نظر قانونی را بی‌اعتبار دانسته و خواستار اجرای تکلیف قانونی بیمه‌گر است، درجایی که این توافق به خاطر تخلف بیمه‌گر لحاظ نشده نیز امکان استناد به سکوت قراردادی نیست و مسئولیت بیمه‌گر به اعطای امتیازات قانونی زیان‌دیده باقی است. همچنین در باب شروط می‌توان گفت که رعایت حسن‌نیت در انعقاد قرارداد بیمه، بیمه‌گر را ملزم می‌کند تا شروط بیمه‌نامه را به‌طور روشن و بدون ابهام انشا کند. نتیجه عدول از انجام چنین امری یا انشای شروط مبهم یا مجمل، خطای یاد شده را مستند به بیمه‌گر کرده و باعث می‌شود تا قرارداد به نفع بیمه‌گذار تفسیر شود (Johnson, 2003: 2; Liggett, 2008: 213).

پژوهش‌های حقوقی و مطالعات فقهی
رتال جامع علوم انسانی

۱-۳. مبنای مسئولیت بیمه‌گر

شناسایی مسئولیت بیمه‌گر در فرضی که صرفاً سند کتبی مثبت رابطه قراردادی مفقود است، ولی وجود عقد بیمه به هر کیفیتی قابلیت اثبات دارد، خلاف قاعده نیست و کلیه آثار عقد صحیح بر بیمه‌گر تحمیل شده و امکان رهایی از تعهدات قراردادی نیست. درست است که کتبی بودن قرارداد بیمه به‌موجب ماده ۲ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ مورد تصریح قرار گرفته، لیکن این شرط برای اثبات عقد بیمه و شرایط آن مفید فایده بوده و باعث تشریفاتی شدن عقد بیمه نمی‌شود (Babaei, 2015: 38). همچنین اگر

قرارداد بیمه‌ای شکل نگرفته باشد، سخن از ایجاد تعهد بر مبنای قراردادی مفقود، قابل قبول نیست. سخن اصلی مربوط به جایی است که به جهت تزلزل یکی از ارکان اساسی قرارداد، عقد بیمه در معرض بطلان قرار گرفته و تمسک بیمه‌گر به قواعد عمومی مسئولیت برای رهایی از جبران خسارت، منصفانه و مطابق اندیشه حمایتی مقنن نیست. قاعده این است که وقتی توافق بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار باطل شده و ایجاد اثر نکند، تحمیل آثار عقد بیمه بر بیمه‌گر ممکن نیست، لیکن بقای تعهد بیمه‌گر به جبران خسارت بر مبنای مسئولیت مدنی یا قراردادی بیمه‌گر قابل تأمل است.

می‌توان گفت که مبنای مسئولیت بیمه‌گر در این فرض، ناشی از قرارداد نیست و تکلیف بیمه‌گر به جبران خسارت ناشی از مسئولیت مدنی ترک تکلیفی است که بیمه‌گر و نماینده وی مکلف به انجام صحیح آن بوده‌اند؛ به عبارت دیگر، قرارداد بیمه موضوع قانون بیمه اجباری اگرچه چارچوبی قراردادی دارد، لیکن آمیخته با الزام‌های قانونی فراوان است. تغییر هدف بیمه مسئولیت از کارکرد جبرانی به جانشینی از بیمه‌گذار به ابزاری برای دستیابی به هدف جمعی شدن مسئولیت، ماهیت صرفاً قراردادی بیمه مسئولیت در قوانین بیمه اجباری را تغییر داده و تعهدات بیمه‌گر را به الزام‌های قانونی پیوند زده است (Rahimi and Mohebi Anjadani, 2021: 142). بر این اساس، کنترل شرایط بیمه‌نامه و صدور بیمه‌نامه معتبر جزئی از تکالیف بیمه‌گر است که قصور و تقصیر در آن مسئولیت مدنی بیمه‌گر را به دنبال دارد.

اما به نظر می‌رسد که با بهره‌گیری از نهاد عدم قابلیت استناد می‌توان خلاف قواعد عمومی حرکت کرد و گفت که مسئولیت بیمه‌گر همچنان مبنای قراردادی خود را حفظ می‌کند و زمانی که ارکان قرارداد به جهت تخلف بیمه‌گر مخدوش شده، استناد وی به بطلان قرارداد که موجب تضییع بیمه‌گذار با حسن نیت شود، صحیح نیست. ممکن است ایراد شود که نهاد عدم قابلیت استناد صرفاً ناظر به قرارداد صحیح است و بطلان یک عمل حقوقی ضمانت اجرایی مطلق و شدید است که اثر خود را در برابر همگان بر جای گذاشته و به منزله عدم پیدایش ماهیت اعتباری در نظر گرفته می‌شود (Shameli,)

استناد همواره ناظر به قرارداد صحیح نیست و مقنن اجازه داده تا در برخی موارد بی‌اعتباری یا بطلان عنصر حقوقی نیز به جهت اعتماد و ظاهر مشروعی که در شخص ثالث ایجاد می‌کند، در برابر وی قابل استناد نباشد^۱ (Khodabakhshi, 2010: 17; Mohseni and Masoudi Tafreshi, 2008: 35; Robati and Mohseni and Ghabooli Dorafshan, 2017: 137)؛ بنابراین مسئولیت قراردادی بر مسئولیت مدنی ترجیح داشته و به حکم قانون می‌توان آن را برقرار کرد.

تبیین بحث در مورد مسئولیت یافتن بیمه‌گری که به جهت تجاوز نماینده خود از حدود اختیارات، بیمه‌نامه‌ای غیرمعتبر صادر شده، دشوارتر است. ممکن است چنین گفته شود که مطابق قواعد عمومی، تحمیل تعهد به بیمه‌گری که به هیچ وجه دخالتی در قرارداد نداشته و آن را تنفیذ نکرده، غیرمنطقی است، زیرا عمل حقوقی انجام شده فضولی بوده و بدون تنفیذ اصیل نسبت به وی بی‌اثر است (Mohseni and Ghabooli Dorafshan, 2015: 135). لیکن همان‌طور که اگر مالکی در عمل و رفتار نشان دهد که فروشنده از جانب او اختیارات دارد یا به وی اجازه داده شده که به‌عنوان مالک حقیقی ظاهر شود، حق انکار اختیار شخص ثالث را ندارد (Amini and Bahador, 2017: 4)؛ هنگامی که نماینده بیمه‌گر نیز در صدور بیمه‌نامه متحمل قصور یا تقصیر شود و تصور انعقاد قراردادی ظاهراً معتبر به بیمه‌گذار القا کند، به جهت نمایش نمایندگی در اقدام از سوی بیمه‌گر و امیدوار کردن ثالث به وجود چنین ظاهر معتبری، باز هم مسئولیت متوجه بیمه‌گری خواهد بود که نماینده قصد اقدام از جانب وی را داشته است. مشابه این وضعیت را می‌توان در اعمال حقوقی مدیران شرکت‌های سهامی ملاحظه کرد. بر اساس ماده ۱۱۸ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت، محدود کردن اختیارهای مدیران در اساسنامه یا به موجب تصمیم‌های مجامع عمومی فقط از لحاظ روابط بین

۱. برای نمونه، عدم قابلیت استناد بطلان قرارداد را می‌توان در ماده ۲۷۰ لایحه اصلاحی قانون تجارت و ماده ۱۰۰ قانون تجارت مشاهده کرد.

مدیران و صاحبان سهام معتبر بوده و در مقابل اشخاص ثالث باطل و کأن لم یکن است. محدود کردن اختیارات مدیران، اعم از پیش‌بینی شدن یا نشدن در اساسنامه، معتبر است، ولی به جهت حمایت از اشخاص ثالث، در برابر آنان غیرقابل استناد خواهد بود (Mohseni and Ghabooli Dorafshan, 2015: 139)؛ بنابراین در فرضی که نماینده بیمه خارج از حدود اختیار خود مبادرت به صدور بیمه‌نامه می‌کند، عقد بیمه‌ای که با تکیه بر این نمایندگی ظاهری منعقد شده، معتبر است (Katuzain and Izanloo, 2018: 445; Abhari and Ghorbani Jooybari, 2021: 109; Mohseni and Tahami and Robati, 2021: 166)؛ لیکن چنانچه رابطه نمایندگی مفقود بوده یا بیمه‌گر نقشی در شکل‌گیری ظاهر معتبر نداشته باشد، شناسایی مسئولیت وی بر این مبنا دشوار و طبق قواعد عمومی قرارداد غیرممکن است.

۲. بیمه‌نامه متضمن مسئولیت بیمه‌گر

حکم ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ مبین نوع و میزان خاصی از مسئولیت مدنی بیمه‌گر صرفاً در حوزه حوادث رانندگی است و تعمیم آن در حال حاضر به سایر حوزه‌ها موجب قانونی ندارد.^۱ در این بخش انواع بیمه‌نامه‌های قانون بیمه اجباری که بر

۱. در دادنامه شماره ۹۷۰۹۹۷۷۵۷۶۱۰۱۴۳۳ مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۷ شعبه ۱۱ دادگاه عمومی حقوقی مشهد، علی‌رغم اشاره خواهان به قصور بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه معتبر، صرفاً به ماهیت قرارداد طرفین عقد بیمه توجه شده است و استناد به ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ به‌عنوان یک قاعده در سایر حوزه‌های خارج از حوادث ترافیکی مورد قبول واقع نشده است. در این رأی آمده است: «در خصوص دعوی خواهان ... به طرفیت خواندگان ۱- ... ۲- شرکت سهامی بیمه ایران به خواسته ۱- ابطال الحاقیه بیمه‌نامه شماره ... و تصحیح آن به تاریخ ... ۲- الزام خواندگان به پرداخت دیه به نرخ یوم‌الادا ... ماحصل اظهارات وکلای خواهان به شرح دادخواست تقدیمی به این مضمون است که موکل مالک کارگاهی جهت تولید فرآورده‌های آهنی است. حدود ۹ سال است که با شرکت بیمه ایران جهت بیمه کارگاه همکاری می‌کند. النهایه در مورخه ۱۳۹۵/۵/۲۰ تا ۱۳۹۶/۵/۲۰ کارگاه را به مدت یک سال بیمه کرده است. متأسفانه در مورخه ۱۳۹۶/۵/۱۴ به دلیل سقوط احدی از کارگران از روی دستگاه نامبرده به بیمارستان هاشمی نژاد منتقل که در یوم جاری وی فوت می‌کند. به دنبال فوت وی وراث نامبرده علیه موکل طرح شکایت کرده که دادگاه کیفری به دلیل استتکاف شرکت بیمه از پرداخت دیه، موکل را

مبنای آن می‌توان قائل به مسئولیت بیمه‌گر در فرض قصور و تقصیر بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه شد، بررسی می‌شود.

۱-۲. بیمه‌نامه شخص ثالث

ماهیت خاص بیمه اجباری در حوزه حوادث ترافیکی ایجاب کرده است تا مقنن به دنبال حمایت و تضمین حداکثری از زیان‌دیده، بسیاری از محدودیت‌های قراردادی را

محکوم به پرداخت ۸۰ درصد دیه کامل مرد مسلمان و یک‌سوم بابت تغلیظ دیه و ... در حق وراثت متوفی محکوم کرده است. توضیح اینکه در روز حادثه شرکت به‌طور کامل بیمه بوده است. نکته حائز اهمیت این‌که چندین سال است که شرکت بیمه طی تماس تلفنی موکل پس از اتمام بیمه‌نامه یا صدور الحاقیه مشکلات را برطرف و هرگونه وجه نیز به‌حساب شرکت بیمه واریز می‌شده است. به اطلاع می‌رساند چند روز قبل از وقوع حادثه با اطلاع شرکت بیمه کارگاه به‌جای دیگر منتقل شده است. طی تماس تلفنی موکل با نماینده شرکت بیمه مبنی بر اینکه با توجه به جابجایی اگر الحاقیه و بازدیدی لازم است به عمل آید که آقای ... بیان داشت که چون تعداد نیروها و وضعیت کارگاهی شما تغییر نکرده الحاقیه هیچ هزینه‌ای ندارد و قابل صدور است و موکل از نامبرده درخواست صدور الحاقیه می‌کند. پس از وقوع حادثه جهت پیگیری دیه متوفی موکل به شرکت بیمه ایران مراجعه که مطلع می‌شود نماینده بیمه آقای امیر فخریان الحاقیه جابجایی کارگاه را در اثر سهل‌انگاری صادر کرده است ولی وی بیان داشت چون شما اطلاع دادید مشکلی نیست. بنا علی‌هذا نظر به اینکه ۱- کارگاه در تاریخ وقوع حادثه بیمه بوده است و ۲- الحاقیه صادره نیز غیرمالی بوده ۳- سهل‌انگاری آقای ... در صدور الحاقیه به تاریخ ۱۳۹۶/۵/۸ تقاضای محکومیت خواندگان به پرداخت مبلغ دیه به نرخ یا یوم‌الاداء مذکور در پرونده اجرایی شماره ... جاری در شعبه هفتم اجرای احکام کیفری را خواستارم. دادگاه ... با توجه به اینکه به‌موجب بند ۴ از شرایط خصوصی بیمه‌نامه مسئولیت کارفرما در برابر کارکنان صنعتی، خدماتی و تجاری صراحتاً مقرر شده در صورتی که محل مورد بیمه به‌صورت سیار باشد و بیمه‌نامه بدون نام صادر شود تعهد بیمه‌گر محدود به مواردی است که نشانی محل کار قبل از شروع کار به‌طور کتبی به بیمه‌گر اعلام شده باشد. با توجه به شرط قراردادی مذکور و اینکه هیچ‌گونه درخواست کتبی از سوی بیمه‌گذار قبل از وقوع حادثه و تغییر محل کارگاه مبنی بر صدور الحاقیه به شرکت بیمه ایران و یا خواننده ردیف دوم به‌عنوان نماینده آن شرکت ارائه نشده است، لذا از ناحیه شرکت بیمه‌گر بازدید از محل جدید قبل از وقوع حادثه و قبول ریسک نسبت به مکان جدید نشده است. لذا بعد از وقوع حادثه امکان صدور الحاقیه بیمه‌نامه به تاریخ قبل از وقوع حادثه میسر نیست. چون حادثه خارج از محیط کارگاه واقع شده و محل جدید مشمول بیمه‌نامه نیست لذا خواندگان مسئولیتی جهت جبران خسارت ادعای خواهان را ندارند؛ بنابراین دادگاه دعوی خواهان را غیر وارد تشخیص و مستند به بند ۴ از شرایط خصوصی بیمه‌نامه مسئولیت کارفرما در برابر کارکنان صنعتی، خدماتی و تجاری و ماده ۱۹۷ از قانون آیین دادرسی مدنی حکم بر بطالن دعوی خواهان در خصوص هر دو خواسته صادر می‌کند...

لغو کند و بر اساس ماده ۱۱ قانون بیمه اجباری، درج هرگونه شرط در بیمه‌نامه که برای بیمه‌گذار یا زیان‌دیده مزایای کمتر از مزایای مندرج در این قانون مقرر کند را باطل بداند. این رویکرد که متعاقب تغییر هدف بیمه مسئولیت از کارکرد «جبران به جانشینی از بیمه‌گذار» به «ابزاری برای آسان کردن جبران خسارت زیان‌دیده» (Amiran 2014: 173) شکل گرفته، الزام‌های قانونی بیمه‌گر را افزایش داده و اندیشه برقراری تأمین اجتماعی را در کنار مسئولیت مدنی تقویت کرده است. به این ترتیب، حقوق بیمه صرفاً با حقوق خصوصی ارتباط ندارد و به‌عنوان ابزار تأمین اجتماعی با حقوق عمومی نیز پیوند می‌گیرد.

تحلیل مسئولیت ناشی از نقض وظیفه صدور صحیح بیمه‌نامه یکی از ابداع‌هایی است که در قوانین بیمه اجباری مصوب ۱۳۴۷ و ۱۳۸۷ سابقه‌ای ندارد و برای تشخیص قلمروی موضوعی مسئولیت بیمه‌گر در این ماده نمی‌توان از پیشینه تاریخی آن بهره برد. به همین جهت، برای شناسایی دایره اجرای حکم، باید به تفسیر لفظی و غایی ماده پرداخت و عبارت «بیمه‌نامه موضوع این قانون» را واکاوی کرد. بیمه‌نامه‌های مندرج در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ به دو بخش اجباری و اختیاری قابل تقسیم هستند. تکالیف بارشده بر اشخاص حقیقی و حقوقی بر اساس ماده ۲ قانون، صرفاً ناظر به اخذ حد نصاب قانونی است که در ماده ۸ همین قانون مقرر شده و اخذ پوشش بیشتر مالی در اختیار بیمه‌گذار است؛ بنابراین بیمه‌گر مکلف است که در صورت مراجعه بیمه‌گذار، شرایط بیمه‌نامه را بر اساس حداقل نصاب قانونی درج کرده و بیمه‌گذار را از حداقل امتیاز قانونی بهره‌مند سازد. بطلان شرط برقراری مزایای کمتر از مزایای قانونی بر اساس ماده ۱۱ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ نیز دلالت بر این دارد که مسئولیت قانونی بیمه‌گر معادل امتیازهایی است که در ماده ۸ قانون بیان شده و این مسئولیت صرفاً ناظر به مبلغ الزامی بیمه‌نامه مسئولیت است که بیمه‌گذار مکلف به اخذ آن بوده و تخلف بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه تکمیلی مورد درخواست بیمه‌گذار، مسئولیتی برای بیمه‌گر ایجاد نمی‌کند.

این نظر اگرچه در جهت حمایت از بیمه‌گر و جلوگیری از اتلاف منابع مالی وی قابل دفاع است، لیکن با هدف حمایت از ظاهر و اعتماد مشروعی که در نظر بیمه‌گذار ایجاد شده، همخوانی ندارد، زیرا جوهره حسن‌نیت در قراردادها به‌ویژه قرارداد بیمه، مبتنی بر رعایت رفتار صادقانه و اقدام برای تأمین انتظارات طرف مقابل قرارداد است (Burton, 2001: 444)، درحالی‌که این انتظارات توسط بیمه‌گر تأمین نشده است. از سوی دیگر، عموم و اطلاق عبارت «بیمه‌نامه موضوع این قانون» مذکور در ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ اقتضا دارد که کلیه بیمه‌نامه‌های که در این قانون موردتوجه قرار گرفته و از آن نام برده شده، موضوع حمایت مقنن باشد و محدود کردن مزایا به بیمه‌نامه‌های اجباری را می‌توان خلاف اصل دانست.

همچنین درست است که بیمه‌گذار بر اساس ماده ۸ مکلف به اخذ حداقل مبلغ بیمه در بخش خسارت بدنی و مالی است، لیکن بر اساس تبصره ۱ همین ماده، در صورتی‌که بیمه‌گذار تقاضای پوشش بیمه‌ای بیش از سقف مندرج در این ماده را داشته باشد، بیمه‌گر مکلف به انعقاد قرارداد بیمه تکمیلی با بیمه‌گذار است و اگرچه اخذ پوشش بیمه‌ای توسط بیمه‌گذار اختیاری است، لیکن صدور آن جزئی از الزام‌های بیمه‌گر است؛ بنابراین تأمین بیشتری که بیمه‌گذار به دنبال آن است و برنامه‌ریزی مالی خود را بر اساس آن بنا می‌نهد، نمی‌تواند با تخلف بیمه‌گر نادیده گرفته شود و همان‌طور که تقصیر در صدور بخش الزامی بیمه‌نامه مسئولیت کامل بیمه‌گر را به دنبال دارد، تخطی در صدور بیمه‌نامه اختیاری موضوع قانون بیمه اجباری نیز متضمن مسئولیت وی خواهد بود.

۲-۲. بیمه‌نامه راننده مسبب حادثه

با گسترش تدریجی قاعده جبران خسارت راننده مسبب حادثه در نظام‌های حقوقی مختلف، مقنن ایران نیز از سمت یک برنامه پیشنهادی و آیین‌نامه اجرایی که در بند (ب) ماده ۱۱۵ قانون «برنامه پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران» مصوب سال

۱۳۸۹^۱ لحاظ شده بود، به‌سوی قانونی منسجم حرکت کرد. در اجرای این سیاست، ابتدا بر اساس آیین‌نامه شماره ۶۷ شورای عالی بیمه که در سال ۱۳۹۰ به تصویب رسید، تلاش شد تا بیمه حوادث به‌عنوان بخشی از بیمه‌نامه شخص ثالث لحاظ شود و با شرایطی مشخص، نظام جبران خسارت راننده مسبب حادثه اجرا شود؛ لیکن درنهایت ماده ۳ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ حکم مزبور را در نص خود گنجانید و شرکت بیمه‌گر مکلف به جبران خسارت راننده بر اساس تکلیفی قانونی شد.

ابهام در شمول مسئولیت ناشی از تقصیر و قصور در صدور بیمه‌نامه راننده مسبب حادثه به این جهت شکل می‌گیرد که شاید بتوان عبارت «بیمه‌نامه موضوع این قانون» را منصرف از بیمه‌نامه راننده مسبب حادثه دانست. عبارت یاد شده در مواد متعددی تکرار شده^۲، بدون اینکه منظور از آن به‌طور صریح مشخص شود. از یک‌سو به جهت اینکه نام‌گذاری قانون با عنوان «قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه» است، بیمه‌نامه موضوع قانون را می‌توان صرفاً شامل بیمه‌نامه شخص ثالث دانست که اخذ آن به‌صورت یک تکلیف هم برای دارنده و هم برای راننده وسیله نقلیه موتوری درآمده است. همچنین در تفکیک بین «بیمه‌نامه راننده مسبب حادثه» و «بیمه‌نامه موضوع این قانون» می‌توان گفت که تبصره ۱ و ۲ ماده ۲ قانون بیمه اجباری مسئول تحصیل «بیمه‌نامه موضوع این قانون» را بر عهده دارنده یا راننده دانسته و تحصیل بیمه‌نامه توسط هرکدام باعث رفع تکلیف از دیگری می‌شود. به این ترتیب، هرکدام از دارنده یا راننده خودرو تکلیف قانونی به اخذ بیمه‌نامه موضوع این قانون دارند؛ درحالی‌که در ماده ۳ قانون مزبور، تکلیف اخذ «بیمه‌نامه حادثه راننده»

۱. ماده ۱۱۵ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران: «ب - وزارت امور اقتصادی و دارایی

مکلف است نسبت به بیمه شخص ثالث در مورد راننده همچون سرنشین بیمه شخص ثالث را اعمال کند.»

۲. در تبصره ۲ ماده ۲ قانون بیمه اجباری، ماده ۴، ماد ۴۲ و ماده ۴۳ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ نیز عبارت «بیمه‌نامه موضوع این قانون» به‌کاررفته است.

صرفاً بر عهده دارنده وسیله قرار گرفته که نشان از متمایز بودن «بیمه‌نامه راننده مسبب حادثه» از «بیمه‌نامه موضوع این قانون» دارد.

به نظر می‌رسد که اختصاص «بیمه‌نامه موضوع این قانون» به بیمه‌نامه شخص ثالث که در عنوان قانون از آن یاد شده، برای شناسایی قلمروی مسئولیت بیمه‌گر کافی نیست. همان‌طور که صدور پوشش اضافی بیمه‌نامه شخص ثالث در صورت درخواست بیمه‌گذار وظیفه بیمه‌گر است، بر اساس ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ماده (۳) قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه (بیمه حوادث راننده مسبب حادثه)^۱، همین تکلیف برای صدور بیمه‌نامه راننده مسبب حادثه نیز برقرار شده است و استناد بیمه‌گر به تقصیر و قصور خود که منجر به عدم صدور بیمه‌نامه راننده مسبب حادثه شده، برای رهایی از مسئولیت قابل دفاع نیست. فلسفه حمایتی از بیمه‌گذار که به جهت ظاهر معتبر و اعتماد مشروع وی ایجاد شده است، تفاوتی بین بیمه‌نامه شخص ثالث و راننده مسبب حادثه ندارد و مسئولیت ناشی از این اشتباه را باید بیمه‌گر به دوش کشد.

علاوه بر جهات یادشده، مبنای قانونی دیگری نیز مؤید شمول بیمه‌نامه حوادث راننده در حکم ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری است. بر اساس ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی ماده (۳) قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه (بیمه حوادث راننده مسبب حادثه): «کسر بخشی از خسارت یا عدم پرداخت خسارت وارده به راننده مسبب حادثه به استناد تقصیر، قصور یا اشتباه بیمه‌گر یا نماینده وی در تنظیم و صدور بیمه‌نامه مجاز نیست.» بنابراین، تخلف بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه شخص ثالث به‌قدر اجبار و اختیار و همچنین در مورد بیمه‌نامه حوادث راننده رافع مسئولیت وی نخواهد بود.

۱. «بیمه‌گر موظف است در ازای دریافت حق بیمه مربوط، هم‌زمان با صدور بیمه‌نامه شخص ثالث، بیمه‌نامه حوادث راننده را با رعایت این آیین‌نامه صادر کند.»

۳. نوع و میزان مسئولیت بیمه‌گر

تخلف از مقررات قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ در بردارنده مسئولیت بیمه‌گر است که در تناسب با نوع تخلف متفاوت خواهد بود. اعمال مسئولیت کیفری در رابطه با بیمه‌گر متخلف استثنا و محدود به موارد منصوص قانونی است که در این بخش موضوع بحث قرار نمی‌گیرد، لیکن مسئولیت انتظامی و مدنی ناشی از قصور و تقصیر بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه به شرح ذیل بررسی می‌شود.

۳-۱. مسئولیت اداری بیمه‌گر

سؤال اصلی این است که در فرض قصور و تقصیر بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه، بیمه‌گر مسئولیتی انتظامی می‌باید یا خطای مزبور خدشه‌ای به حیثیت عملیات بیمه‌ای وارد نمی‌کند تا شایسته تنبیه باشد؟ یک فرضیه این است که علی‌رغم تحقق اشتباه عمدی یا غیرعمدی در صدور بیمه‌نامه معتبر و امکان تضرر شخص ثالث از این موضوع، اعمال مجازات انتظامی در رابطه با بیمه‌گر قابل دفاع نیست، زیرا ظاهر ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری دلالت بر این دارد که همان‌طور که در صورت صدور بیمه‌نامه معتبر مسئولیت بیمه‌گر باقی است، در فرض عدم صدور این بیمه‌نامه نیز باید قائل به مسئولیت بود و عبارت «رافع مسئولیت بیمه‌گر نیست» دلالت بر وجود مسئولیتی دارد که از قبل نیز باقی بوده است؛ درحالی‌که مسئولیت انتظامی در فرض صدور بیمه‌نامه معتبر موجبی ندارد؛ بنابراین، مسئولیتی که وجود آن از زمان صدور بیمه‌نامه برقرار شده است، مسئولیت بیمه‌گر به جبران خسارت است و شامل مسئولیت انتظامی و سازمانی بیمه‌گر نمی‌شود.

اگرچه ظاهر ماده ۱۹ قانون مدنی دلالت بر خروج موضوعی مسئولیت انضباطی دارد، لیکن به نظر می‌رسد که تخلف بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه معتبر، فعالیت سازمان بیمه‌ای را تحت تأثیر قرار داده و انضباطی که برای سازمان‌دهی منابع مالی بیمه‌گر لازم است، مخدوش می‌کند. از سوی دیگر، ماده ۵۷ قانون بیمه اجباری هرگونه قصور یا تخلف از سوی شرکت‌های بیمه در اجرای قانون را مستوجب مجازات انتظامی دانسته

و صدور بیمه‌نامه و رعایت شرایط قانونی موضوع قانون بیمه اجباری نیز بخشی از تعهدات و وظایف بیمه‌گر است که اشتباه عمدی یا غیرعمدی در اجرای این وظیفه، زمینه مسئولیت انتظامی بیمه‌گر را فراهم می‌آورد؛ بنابراین اگر بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه‌ای که وفق ماده ۵ قانون بیمه اجباری مکلف به صدور آن است، اهمال ورزد؛ وظیفه قانونی خود را انجام نداده و امکان تنبیه انتظامی وی ممکن است.

به‌هرحال باید توجه داشت که حتی اگر معافیت از مسئولیت انتظامی بیمه‌گر در این حالت پذیرفته شود، رفع مسئولیت انتظامی بیمه‌گری که به استناد تقصیر یا قصور خود از جبران خسارت بیمه‌گذار امتناع می‌ورزد، قابل قبول نیست. بر اساس ماده ۵۷ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ چنانچه شرکت‌های بیمه در اجرای قانون دچار تخلف شوند، به تناسب نوع تخلف امکان اعمال مجازات انتظامی در خصوص آن‌ها فراهم است. مصادیق تخلف و قصور بیمه‌گر نیز به موجب آیین‌نامه نحوه رسیدگی به قصور یا تخلف شرکت‌های بیمه (موضوع ماده ۵۷ قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه) مشخص شده که در بند ۱۰ بخش «ت» ماده ۲ آیین‌نامه مزبور، «عدم اجرای سایر تکالیف مندرج در قانون که در این آیین‌نامه پیش بینی نشده است به تشخیص مرجع رسیدگی کننده» می‌تواند تخلف دانسته شده و شایسته تنبیه باشد؛ بنابراین با توجه به تأکید ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری مبنی بر وجود مسئولیت بیمه‌گر به جبران خسارت و مواد متعددی که در قانون مزبور دلالت بر لزوم جبران بیمه‌گر دارد، جبران خسارت بیمه‌گر لازم و استتکاف از این تکلیف، مصادیقی از عدم اجرای سایر تکالیف مندرج در قانون است.

۲-۳. مسئولیت جبران خسارت

تعدد و تکثر تعریف اصطلاح «مسئولیت مدنی» در علم حقوق دنباله‌روی نیازهای جامعه و تحولات اجتماعی بوده است. در این نوع مسئولیت هدف اصلی جبران زیانی است که به مناسبت رفتاری زیان‌بار ایجاد می‌شود و هدف از آن برقراری امنیت و

عدالت اقتصادی است؛ به همین جهت در تمام تعاریف ارائه شده، حق زیان‌دیده در برابر فاعل زیان قرار می‌گیرد. مسئولیت مدنی در مفهوم عام، می‌تواند مبنای قراردادی یا غیر قراردادی یابد. شناسایی گونه خاصی از مسئولیت برای بیمه‌گر خطاکار بر اساس ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری دشوار است. به همین جهت باید متناسب با تقصیر و قصور در صدور بیمه‌نامه، میزان مشخصی از مسئولیت برای بیمه‌گر یافت. در این بخش با در نظر گرفتن مبنای مسئولیت بیمه‌گر مقصر در صدور بیمه‌نامه که در گذشته بیان شد، میزان مسئولیت وی به تناسب نوع تخلف مورد تبیین قرار می‌گیرد.

۱-۲-۳. مسئولیت معادل هزینه‌های بیمه‌گذار

قواعد عمومی مسئولیت ایجاب می‌کند که آنچه به حوزه توافق طرفین راه نیافته، همچنان معدوم مانده و ایجاد اعتبار نکند. در چنین صورتی آنچه موضوع توافق نبوده را نمی‌توان باعث مسئولیت دانست و خدشه در ارکان اساسی عقد نیز ماهیت اعتباری ایجاد شده را بی‌اعتبار می‌کند؛ بنابراین، چنانچه متعاقدين بدین سبب از رفتار یکدیگر متحمل زیان شده باشند، یافتن مبنای قراردادی برای جبران خسارت دشوار است، اما مسئولیت مدنی اساساً پیگیر جبران خسارتی که به‌طور نامشروع به اشخاص وارد شده، می‌ماند (Tunk, 2019: 31). عدم پذیرش مبنای قرارداد در فرضی که بیمه‌گر و بیمه‌گذار وارد مرحله مذاکرات شده‌اند، لیکن بدون اینکه توافقی شکل گیرد، مذاکرات قطع شود، منطقی می‌نماید، زیرا عقدی شکل نگرفته تا ارکان و آثار آن شایسته بررسی باشد. در این صورت، به جهت فقدان قرارداد معتبر، نمی‌توان به مسئولیت بیمه‌گر مبنای قراردادی بخشید (Mohseni and Tahami and Robati, 2021: 167) و ناگزیر باید به مبنای مسئولیت مدنی متوسل شد، زیرا همان‌طور که فردی که از قطع مذاکره توسط طرف مقابل متحمل ضرر شده، با اثبات هزینه‌های تحمیل‌شده به خود و منافع مسلم از دست رفته که از قطع مذاکرات توسط طرف مقابل ناشی شده می‌تواند آن‌ها را مطالبه کند (Ghabooli Dorafshan and Mohseni, 2014: 152)، بیمه‌گذار نیز به این میزان توانایی

مطالبه خسارت دارد و مسئولیت بیمه‌گر صرفاً محدود به هزینه‌های تحمیل شده به بیمه‌گذار است که در فرآیند صدور بیمه‌نامه متحمل شده است؛ بنابراین خسارتی که برای جبران حادثه متحمل شده، قابل مطالبه نیست، زیرا امکان جبران خسارت در فرض تحقق عقد بیمه، ضرر مستقیم منتسب به قطع مذاکرات نیست.

لیکن به نظر می‌رسد که در پذیرش قلمروی این نظر نمی‌توان بی‌اندازه عمل کرد و اگرچه مسئولیت ناشی از تحمیل هزینه‌های مستقیم به بیمه‌گذار در فرض عدم تحقق قرارداد بیمه قابل قبول است، لیکن در فرضی که ارکان عقد بیمه به جهت تخلف بیمه‌گر متزلزل شده و در معرض بطلان قرار می‌گیرد یا شرایط امری لازم برای صدور بیمه‌نامه توسط بیمه‌گر مغفول مانده، توسل به مسئولیت مدنی ناشی از بطلان قرارداد و جبران خسارت معادل هزینه صرف شده برای انعقاد قرارداد صحیح نیست و مصالح بیمه‌گذاری را که به جهت اعتماد مشروع به بیمه‌گر و بر پایه ظاهر معتبر قرارداد بیمه اقدام کرده در معرض تضییع قرار می‌دهد. برای تشخیص مبنای مسئولیت در این مورد باید حکم ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری که به‌طور خاص و برای حمایت حداکثری از زیان‌دیده به متن قانون راه یافته را فراتر از یک قاعده عمومی دانست و مبنای دیگری از مسئولیت را برای شناسایی مسئولیت بیمه‌گر واکاوی کرد که در بخش‌های آتی بررسی خواهد شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۲-۲-۳. مسئولیت معادل تعهد قراردادی

تأکید بر اصل آزادی قراردادها که در نظام‌های حقوقی مختلف به رسمیت شناخته شده، مبین این معناست، همان‌طور که اشخاص در انعقاد قرارداد آزاد هستند، الزامی به انعقاد آن نیز ندارند و در صورتی که به جهتی قرارداد موردنظر طرفین به وقوع نپیوندد، ترتب آثار عقد صحیح بر آن ممکن نیست. این قاعده در خصوص برخی قراردادهای مفید اجتماعی همچون بیمه که الزامات قانونی بر رابطه خصوصی رجحان یافته، قابل اعمال نیست. بیمه مسئولیت در قانون بیمه اجباری اگرچه چارچوبی قراردادی دارد، لیکن

آمیخته با الزام‌های قانونی فراوان است که هدف اصلی آن در جهت تحقق بهتر تأمین اجتماعی و تضمین بی‌قید و شرط خسارت است (Afkar, 2021: 61). اختلاط مقررات آمرانه در کنار مبانی قراردادی باعث شده تا اساساً قاعده نسبیت قراردادهای بیمه‌های قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ به راحتی قابل قبول نباشد (Khodabakhshi, 2017: 55). درست است که ظاهر ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری تصور خروج موضوعی مسئولیت بیمه‌گر در فرض بطلان قرارداد را به ذهن القاء می‌کند، لیکن چنانچه تقصیر یا قصور بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه زمینه بطلان عقد بیمه را فراهم آورد و بیمه‌گر با استناد به این بطلان، صرفاً هزینه تحمیل شده به بیمه‌گذار که بابت صدور قرارداد بیمه متحمل شده را جبران کند، نتیجه‌ای غیرعادلانه حاصل می‌شود و احساس اطمینان از تحقق تأمین اجتماعی مخدوش خواهد شد؛ با این توضیح که بیمه‌گر با صدور بیمه‌نامه ظاهراً معتبر، بیمه‌گذار را به میزان خسارت مورد درخواست او در امنیت قرار می‌دهد و بیمه‌گذار به جهت اعتماد به این ظاهر مشروع، خود را تا میزان معهود در قرارداد ایمن می‌پندارد. زمانی که تعهد بیمه‌گر به جهت ورود خسارت استقرار می‌یابد، استناد به قصور و تقصیر خود یا نماینده خود در صدور چنین بیمه‌نامه‌ای نباید در برابر بیمه‌گذار قابل استناد باشد و بیمه‌گذار را از حقوقی که به موجب قرارداد ظاهراً معتبر برخوردار می‌شده، محروم کند. علت این مسئولیت قراردادی را باید در حکم قانون جست که علی‌رغم بطلان قرارداد، اجازه بقای تعهدات قراردادی از سوی بیمه‌گر را داده و زیان‌دیده می‌تواند با بهره‌مندی از قاعده استناد ناپذیری ایراد مربوط به بطلان قرارداد بیمه که به موجب قانون برای وی مقرر شده است، بیمه‌گر متخلف را هدف قرار دهد.

ممکن است ایراد شود که مقنن در ماده ۲۱ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ مسئولیت بیمه‌گر برای جبران خسارت در فرض بطلان بیمه‌نامه را منتفی اعلام کرده و صندوق تأمین خسارت‌های بدنی جایگزین جبران خسارت شده است؛ بنابراین درجایی که بیمه‌نامه صادره به جهت تقصیر بیمه‌گر باطل شناخته می‌شود، عدم امکان الزام بیمه‌گر به اجرای تعهدات قراردادی ترجیح دارد و مسئولیت صندوق به حکم قانون برقرار

می‌شود. این ایراد بده این‌صورت پاسخ داده می‌شود که عدم مسئولیت بیمه‌گر در فرض بطلان قرارداد مربوط به زمانی است که علت بطلان در تقصیر یا قصور بیمه‌گر نهفته نباشد؛ به عبارت دیگر، همان‌طور که در برخی نهادهای حقوقی مانند بطلان نسبی، عدم رعایت مصالح یکی از طرفین قرارداد صرفاً موجب برقراری حق ابطال برای طرف ضعیف‌تر است (Ghabooli Dorafshan and Mohseni, 2012: 23). بیمه‌گر مقصری که از بطلان قرارداد بیمه منتفع می‌شود نیز اجازه استناد به بطلان را نداشته و آثار قرارداد صحیح به حکم قانون بر وی قابل تحمیل است. همچنین در این‌باره گفته می‌شود که در برخی مصادیق مانند صدور بیمه‌نامه توسط بیمه‌گر بدون مجوز از شرکت بیمه مرکزی، به‌رغم بطلان قرارداد بیمه، زیان‌دیده می‌تواند به‌موجب ماده ۲۱ قانون بیمه اجباری به صندوق مراجعه کرده یا حسب مستنبط از ماده ۶۰ قانون بیمه اجباری و با بهره‌گیری از استناد ناپذیری مربوط به بطلان قرارداد بیمه، به بیمه‌گر مراجعه کند (Mohseni and Tahami and Robati, 2021: 166). بر این اساس، اختیار رجوع به بیمه‌گر یا صندوق تأمین خسارت‌های بدنی نافی مسئولیت دیگری نیست و هرکدام با مبنای مستقل و مشخصی برای حمایت از زیان‌دیده مسئول هستند که تعهد بیمه‌گر به میزان قرارداد وی است. در این صورت زیان‌دیده می‌تواند بطلان قرارداد را نادیده گرفته و به بیمه‌گر رجوع کند یا خسارت خود را از صندوق تأمین خسارت‌های بدنی اخذ کند. در صورت اخیر صندوق حق دارد تا خسارت پرداخت شده را از بیمه‌گر متخلف بازیافت کند.

از سوی دیگر در توجیه شناسایی مسئولیت معادل میزان مندرج در قرارداد ممکن است که بتوان به مبنای مسئولیت مدنی نیز اشاره کرد؛ توضیح آنکه با بطلان قرارداد بیمه، بیمه‌گر به جهت تقصیر در صدور بیمه‌نامه و امیدوار کردن بیمه‌گذار به جبران خسارت، مسئولیت مدنی می‌یابد و دادگاه برای اعمال چنین مسئولیتی اختیار دارد تا با تمسک به ماده ۳ قانون مسئولیت مدنی، میزان زیان و طریقه و کیفیت جبران را با توجه به اوضاع و احوال قضیه و با در نظر گرفتن قصد طرفین عقد بیمه تعیین کند. زمانی که بیمه‌گذار به جهت تقصیر بیمه‌گر در صدور بیمه‌نامه معتبر مسئول جبران خسارت قرار

گیرد، دادگاه می‌تواند مسئولیت بیمه‌گر را معادل میزانی قرار دهد که در فرض صدور بیمه‌نامه مکلف به جبران خسارت بود و وی را از باب مسئولیت مدنی به میزان تعهدات وی در قرارداد محکوم کند. به این ترتیب، می‌توان پیشنهاد داد تا به‌منظور تقویت رویکرد حمایتی عقد بیمه از زیان‌دیده، ماده ۱۹ قانون بیمه اجباری به صورتی نگارش یابد تا شمول آن بر فروض یاد شده نیز به‌روشنی قابل استنباط باشد.

۳-۲-۳. مسئولیت معادل حداقل امتیازات قانونی

مبانی یادشده در خصوص وظیفه بیمه‌گر به جبران خسارت‌های بیمه‌گذار بر اساس قواعد عمومی مسئولیت در فرض فقدان بیمه‌نامه و همچنین تحمیل مسئولیت قراردادی بر وی در فرض بطلان عقد بیمه را نمی‌توان در صورتی که شرایط امری و امتیازات اجباری قانون بیمه اجباری لحاظ نشده، به کار برد. نوع دیگری از مسئولیت که از ماده ۱۱ و ۱۹ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ برای بیمه‌گر می‌توان استنباط کرد، مسئولیت قانونی معادل حداقل امتیازهایی است که بیمه‌گذار با تهیه بیمه‌نامه از آن بهره‌مند شده و بیمه‌گر مکلف به اعطای آن شده است؛ زیرا بنای توافق با امتیازهای قانونی کمتر، به حقوق بیمه‌گذار و زیان‌دیده ثالث آسیب رسانده و نظام جبران خسارت بدون قید و شرط را مختل می‌کند.

بر اساس ماده ۸ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵، بیمه‌گذار مکلف شده تا در بخش خسارت بدنی معادل حداقل ریالی دپه یک مرد مسلمان در ماه‌های حرام و در بخش خسارت مالی نیز معادل دو و نیم درصد تعهدات بدنی را به‌عنوان پوشش بیمه‌ای اخذ کند و بیمه‌گر نیز مکلف به جبران خسارت مالی تا همین سقف و جبران خسارت بدنی بر اساس مواد ۹ تا ۱۳ قانون بیمه اجباری است. زمانی که به جهت تقصیر یا قصور بیمه‌گر، حداقل امتیازهای قانونی مقرر شده برای بیمه‌گذار یا زیان‌دیده در بیمه‌نامه نادیده گرفته شده یا خلاف آن مقرر می‌شود، علی‌رغم وجود رابطه قراردادی معتبر، باید نظر به

مسئولیت بیمه‌گر تا نصاب قانونی داشت و تکلیف قانونی بیمه‌گر به جبران خسارت معادل حداقلی است که قانون بیمه‌گر را مکلف به صدور آن کرده است. در توجیه این نظر می‌توان گفت، سکوت در درج امتیازات قانونی بیمه‌گر در قرارداد اعم از اینکه در نتیجه تخلف بیمه‌گر باشد یا نباشد، موجب تحمیل قواعد تکمیلی بر قرارداد است و بیمه‌گر نمی‌تواند به جهت سکوت قرارداد، خود را مبرا از مسئولیت بداند. همچنین در صورتی که در نتیجه اشتباه یا عمد بیمه‌گر از امتیازات قانونی بیمه‌گر کاسته شود، چنین شرطی باطل و خلاف قانون امری است. در این صورت عقد بیمه بدون در نظر گرفتن شرط مزبور منعقد خواهد شد و کلیه آثار قراردادی و قانونی خود را به دنبال خواهد داشت. اتخاذ چنین شیوه‌ای بیمه‌گر را ملزم می‌کند تا برای حفاظت از دارایی خود تلاش مضاعف کند و کیفیت قرارداد خود را چندباره بررسی کند (Crawford, 2023: 106)؛ بنابراین شناسایی مسئولیت قانونی بیمه‌گر در فرض تخلف در درج شرایط قانونی در بیمه‌نامه بر اساس قواعد عمومی قرارداد قابل قبول است.

فرجام سخن

تعیین نوع و میزان مسئولیت در صورت بروز خسارت، یکی از مباحث مهم و کلیدی علم حقوق است که شناسایی مبنای مسئولیت، امکان دگرگونی میزان آن را نیز رقم می‌زند. پرداختن به این مهم در حوزه قراردادهای بیمه، به جهت اختلاط آرمان‌های تقنینی با قواعد قراردادی، توجه ویژه‌ای می‌طلبد. یکی از نوآوری‌های قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ که در جهت حمایت از بیمه‌گذار با حسن نیت برقرار شده، وضع ماده ۱۹ این قانون است که امکان معافیت بیمه‌گر از مسئولیت ناشی از تقصیر و قصور را منع کرده و در برخی موارد نیز از قواعد عمومی مسئولیت مدنی پا را فراتر گذاشته شده است. در تبیین قلمروی این ماده از یکسو می‌توان گفت که رویکرد حمایتی مقنن در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ در کنار تحمیل وظیفه به بیمه‌گر برای اعطای پوشش بیمه‌ای مورد درخواست بیمه‌گذار، نشان می‌دهد که برای تعلق

مسئولیت به بیمه‌گر خطاکار، تفاوتی بین بیمه‌نامه شخص ثالث و راننده مسبب حادثه نیست و از سوی دیگر نیز واکاوی مسئولیت پیش‌فرض در این ماده محدود به جبران خسارت نیست و مسئولیت انتظامی بیمه‌گر را نیز در برمی‌گیرد.

سادگی عبارت «رافع مسئولیت بیمه‌گر نیست»، باعث شده تا زمینه پژوهش در خصوص مسئولیت شناسی بیمه‌گر به راحتی میسر نشود، لیکن تحلیل مبانی نوع مسئولیت بیمه‌گر دلالت بر آن دارد که در فرض فقدان بیمه‌نامه یا بطلان آن نمی‌توان قائل به مسئولیت واحدی بود. چنانچه صرفاً توافق شفاهی بیمه‌گر و بیمه‌گذار از حد مذاکرات مقدماتی فراتر نرود و قراردادی تحقق نیابد، وجودی اعتباری شکل نگرفته تا امکان تحمیل تعهدات آن بر بیمه‌گر باشد و مسئولیت مدنی بیمه‌گر مقصر محدود به خسارت‌هایی است که از ترک مذاکرات به بیمه‌گذار وارد می‌شود؛ اما چنانچه قراردادی با ارکان مخدوش شکل گرفته، ظاهر شکل گرفته برای تحمیل تعهدات به بیمه‌گر کافی است و با حکم قانون می‌توان به اصل استناد ناپذیری بطلان در برابر بیمه‌گر دست یافت. همچنین تقصیر در درج امتیازات قانونی بیمه‌گذار و زیان‌دیده در بیمه‌نامه موجب می‌شود که آثار موردنظر قانون‌گذار بر قرارداد بیمه تحمیل شود و خلأ ناشی از سکوت طرفین یا بطلان شرط، با مسئولیت بیمه‌گر به جبران خسارت زیان‌دیده بر اساس حداقل نصاب قانون بیمه اجباری تکمیل شود.

References

- Abhari, H., Ghorbani Jooybari, M. (2021). *Obligations and rights of the bodily injury fund in Iran's legal system*, Tehran: Majd. [In Persian].
- Afkar, H. (2021). Examining the independence and relationship of civil and criminal compensation claims in the insurance system. Doctoral thesis under the guidance of Abdollah Khodabakhshi. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian].
- Afshar, H. (2015). *Civil liability for moral damages compensation in Iranian law*. Tehran: Majd. [In Persian].
- Al Razi, Sh. (1426). *Bedayat al-vosool fi Sharhe Kefayat Al-osool*. third volume. Qom: Dar al-Hadi Publishing. [In Arabic].

- Amid, H. (2010). *Persian Culture*, Tehran: Rahe Roshd. [In Persian].
- Amini, M., Bahador, M. (2017). The Scope of Protection of Good Faith Purchases in the Legal System of England, France and Germany. *Comparative Law Studies*, 21(4), 1- 28. [In Persian].
- Amiran Bakshayesh, I., Barikloo, A. (2014). The concept of compensation principle in insurance rights. *Assembly and Strategy*, 21(80), 169-193. [In Persian].
- Babaei, I. (2015). *Insurance rights*. Tehran: Samt. [In Persian].
- Bahrami, M. K. (2013). *Ethics and manners of judgment*. Qom: Nashre Maaref. [In Persian].
- Bani Fazl, M. (2001). *Tahrir al-Vasile (Book of Al-Soom)*. Tehran: Organization and Publishing Institute of Imam Khomeini. [In Arabic].
- Burton, S. (2001). *Principles of contract law*. West Group.
- Crawford, M. (2023). Contract as property: triangles and tragic choices. *The Cambridge Law Journal*, 82(1), 83-109.
- Ghahooli Dorafshan, S., Mohseni, S. (2014). Responsibility due to termination of pre-contractual negotiations (comparative study in Iranian, French law, principles of international and European contracts). *Private Law Research*, 2(7), 131-155. [In Persian].
- Ghahooli Dorafshan, S., Mohseni, S. (2012). *The general theory of nullity in contracts (A comparative study in the legal system of Iran and France)*. Tehran: Jungle. [In Persian].
- Jafari Langroodi, M. (2009). *Extended in Law Terminology*, Fourth Volume. Tehran: Ganje Danesh. [In Persian].
- Johnson, G. S. (2003). *Resolving ambiguities in insurance policy language: The contra proferentem doctrine and the use of extrinsic evidence*. Illinois: American Bar Association.
- Katuzian, N., Izanloo, M. (2018). *Non-contractual obligations (civil liability)* Third Volume. Tehran: Ganje Danesh. [In Persian].
- Katuzian, N. (2012). *Non-contractual obligations (civil liability)*, first volume. Tehran: Tehran University Press. [In Persian].
- Khodabakhshi, A. (2017). *Insurance rights and civil liability*. Tehran: Publishing Company. [In Persian].
- Khodabakhshi, A. (2010). Another Interpretation of Article 22 of Registration of Documents and Real Properties Act. *Legal Journal of Justice*, 74(70), 9-39. [In Persian].

- Liggett, D. B. (2008). Contra applicantem or contra proferentem applicatio: The need for clarification of the doctrine of contra proferentem in the context of insured. *Buy Law Review*, Issue 1, 211- 225.
- Lotfi, A. (2012). *Basic rights and structure of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Jungle. [In Persian].
- Mehrpour, H. (2015). *Summary of the fundamental rights of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Dadgostar. [In Persian].
- Mohseni, F. (2016). *Fundamental rights of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Imam Sadeq University. [In Persian].
- Mohseni, S., Tahami, S. H., Robati, M. (2021). Analysis of the principle of "inopposability of exceptions against third parties" in the law of compulsory insurance of accidents caused by vehicles. *Insurance Research*, 10(36), 159-189. [In Persian].
- Mohseni, S., Ghabooli Dorafshan, S. (2015). Responsibility for Making a Negotiable Instrument on Behalf; with an approach to commercial companies. *Private Law Studies*, 45(1), 127-146. [In Persian].
- Mohseni, S., Masoudi Tafreshi, B. (2008). The apparent transfer of the basic right to protect the rights of third parties in Iran's commercial regime. *Bar Association Quarterly*, Issue 202 and 203. 25-48. [In Persian].
- Rahimi, S., Mohebi Anjadani, D. (2021). parties. *Insurance Research Journal*, 36(141), 121-146. [In Persian].
- Robati, M., Mohseni, S., Ghabooli Dorafshan, S. (2017). Non-opposability of Nullity in Commercial Companies. *Legal studies*, 9(4), 117-140. [In Persian].
- Rokni Lemuki, F., Nabipour, M. (2017). Examining of negligence and faultin in criminal law and its importance in the medical profession. *National conference of world scientific research in management, accounting, law and social sciences*. [In Persian].
- Safaei, S., Rahimi, H. (2014). *Civil liability (non-contractual obligations)*. Tehran: Samt. [In Persian].
- Seyfi, A. (1425). *The Basics of Fiqh al-Fa'al fi Ghavaed al-Feghhiye al-Asasiye*, fifth volume. Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic].
- Shameli, N., Babukani, A., Shakeri, M. (2012). Liability Caused by Nullity of Exchangeable Lawful Acts (in Law of Iran, Egypt, France and Imamieh Jurisprudence. *Fiqh and Islamic law studies*, 8(28), 53-78. [In Persian].

Tunk, A. (2019). *Basics and principles of civil responsibility from the perspective of comparative law*. Tehran: Publishing Company. [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی